

Довідка про наукову новизну НДР
«Інклюзивність економіки вражень в природокористуванні»
(№ ДР №0119U000229, термін виконання – 01.01.2019 р. – 31.12.2021р.)

Наукова новизна результатів дослідження полягає у наступному:

Вперше:

– розроблено теоретико-методичний підхід до визначення трансформаційного потенціалу сфери взаємозв'язків «економіка вражень – інклюзивний розвиток – природокористування» як здатності країни до управління змінами в напрямку реалізації концепції сталого розвитку, скоригованого відповідно до положень курсу European Green Deal, на прикладі аналізу рівня досягнень ЦСР в Україні в середньо- та довгостроковій перспективі, а також, на основі визначених кількісних результатів готовності до змін, ідентифікації пріоритетних напрямків євроінтеграційної «зеленої» трансформації економіки України для сталого майбутнього в 2030 і 2050 роках;

– запропоновано науково-методичний підхід до визначення взаємозв'язку між економікою вражень і економікою добробуту, на прикладі оцінювання динамічного соціо-еколого-економічного стану оздоровчої рекреації регіону за допомогою індексного методу / середнього геометричного значень релевантних відносних показників / індексів (інклюзивності, економіки досвіду, оздоровлення внаслідок відпочинку, відновлювальної функції відпочинку, екології оздоровчої рекреації), результати якого є підґрунтям для вирівнювання ситуації з оздоровчою рекреацією в регіонах країни за принципом інклюзивності;

– на основі узагальнення сучасних трендів розвитку туристично-рекреаційної сфери України обґрунтовано доцільність та правомірність використання інклюзивного підходу в рекреаційній сфері та визначено основні імперативи інклюзивного розвитку, які важливі з точки зору рекреаційної діяльності та рекреаційного природокористування, а саме: рівні можливості у доступі до рекреаційних ресурсів; рівні можливості для реалізації права на відпочинок, відновлення психофізичних кондицій, оздоровлення; рівні можливості для забезпечення гармонійного розвитку особистості; підвищення якості життя людей завдяки доступності рекреаційних послуг; забезпечення соціально-економічної активності, добробуту та можливостей для зайнятості у сфері туристично-рекреаційного та супутніх бізнесів і справедливого розподілу результатів діяльності; підвищення ефективності використання суспільно доступних природних ресурсів та умов; надано наукове трактування інклюзивного рекреаційного природокористування як такої його форми, що забезпечує рівні можливості щодо використання природних рекреаційних ресурсів та територій для забезпечення суспільно значимих та індивідуальних рекреаційних потреб, які позитивно впливають на добробут та якість життя людей;

– обґрунтовано загальні та специфічні передумови та закономірності розвитку інклюзивної економіки вражень у природокористуванні, що відображаються через соціально-економічні та економіко-екологічні протиріччя встановлюють концептуальний взаємозв'язок зі сталим розвитком та економікою добробуту, та опосередковують перехід до нової економіки та залучення додаткових інвестицій у сферу гостинності через персоніфікацію масових послуг із наявністю «вау-ефекту», що впливають на конкурентоспроможність через орієнтацію на емоції, відчуття та інший досвід, пов'язаний зі споживанням

екосистемних та інших послуг і реалізуються в межах інноваційних міжгалузевих проєктів;

– розроблено теоретико-методичний підхід щодо обґрунтування сценаріїв сталого розвитку з урахуванням інклюзивної економіки вражень у природокористуванні, на основі теоретико-ігрового аналізу матриці соціо-еколого-економічних стратегій відповідно до потенційного приросту валової доданої вартості за видами економічної діяльності, згрупованих за критерієм пріоритетності на площині «економіка вражень – природокористування», обумовлений готовністю до змін економіки України відповідно до Цілей сталого розвитку 2030.

Удосконалено:

- методологічні принципи природокористування (як ключової категорії для розуміння протиріч сталого розвитку) на основі інтегрування екологічного та інклюзивного підходів, а саме: принцип генетичної єдності (включеності) природи і суспільства, принцип опосередкованості (всеосяжності) ролі суспільного виробництва у взаємозв'язку «суспільство – природа», принцип відтворення (відповідальності) природи, що є підґрунтям для проектування економіки вражень у площину інклюзивної економіки на рівні стадій і галузей природокористування;

- розвинуто теоретичне обґрунтування взаємозв'язку «природокористування – економіка досвіду / вражень – інклюзивне зростання» на концептуальному рівні, що полягає у визначенні імперативів розвитку пріоритетних еколого-соціальних сфер і галузей національного господарства і дозволяє інтегрувати діяльність довкола загальної цінності – добробуту як поєднання різних аспектів здоров'я людини (фізичне, духовне та емоційне здоров'я нерозривно поєднане зі здоров'ям соціальним і фінансовим) з урахуванням інклюзивності Цілей сталого розвитку та забезпечення формування регульованого ринку екосистемних послуг;

- розвинута сутнісна складова соціо-еколого-економічних відносин відповідно до стадій інклюзивного розвитку: від інтегрованості соціуму у господарську діяльність – до економіко-екологічного та еколого-політичного включення, що забезпечується функціонуванням інститутів різних рівнів (формальних та неформальних громадських об'єднань, організацій та агенцій розвитку, фінансових установ тощо), які дають змогу формувати та підтримувати екологічно відповідальну взаємодію держави, бізнесу та громадськості;

- теоретико-методичні підходи до формування резервів природноресурсних активів і супутніх послуг у сфері економіки вражень, які будуть використанні у майбутньому за принципом опціонної вартості; на основі моделі Блека-Шоулза здійснено розрахунки премії call-опціону, на прикладі лікувальних грязей Куяльницького лиману, для обґрунтування доцільності формування досліджуваних резервів, як в інтересах резервовласника, так і резервоотримувача, що дозволяє підвищити рівень забезпечення реалізації концепції сталого та інклюзивного розвитку на територіальному;

– склад та змістовне наповнення сутності: принципів (рівність можливостей у забезпеченні рекреаційних потреб, у доступі до рекреаційних ресурсів; рівні можливості для реалізації права на зайнятість, самозайнятість; справедливості розподілу результатів; рівні можливості для підвищення якості життя завдяки доступності рекреаційних послуг; ефективного використання суспільно доступних природних ресурсів та умов; перспективні як урахування інтересів майбутніх поколінь), ознак (доступність для усіх верств населення; здатність забезпечувати

можливості для зайнятості, власного бізнесу у туристично-рекреаційній та супутніх сферах діяльності), взаємозв'язків між екологічними та рекреаційними потребами з урахуванням критеріїв первинності / вторинності; відношення до соціальних, економічних (матеріальних) і культурних потреб; комплексності – при формуванні структури добробуту критеріїв та цілей інклюзивного рекреаційного природокористування;

– обґрунтовано підвищення ролі рекреаційної складової оздоровчого туризму для розвитку інклюзивної економіки вражень на основі аналізу соціально-економічних показників рекреаційно-туристичної галузі в Україні та впливу пандемічної кризи на тенденції міжнародного туризму; вдосконалено організаційні засади розвитку оздоровчого туризму на основі аналізу структур управління рекреацією та туризму органами виконавчої влади муніципалітетів, у тому числі у взаємозв'язку з екологією міста; на основі рейтингової оцінки обґрунтовано відповідність відображення оздоровчої рекреації в структурі управління міською агломерацією її соціо-еколого-економічному стану;

– на основі комплексного та інклюзивного підходів обґрунтовано теоретико-методичні засади до проведення аналізу інтересів основних зацікавлених сторін у сфері еколого-економічної діяльності, зокрема, відповідно до КВЕД-2010 запропоновано двовимірну класифікацію інтересів суб'єктів господарювання на площині «економіка вражень – природокористування», що дозволить більш ґрунтовно визначати пріоритетні напрямки інвестування в галузевому розрізі сталого розвитку національної економіки;

– обґрунтовано, на основі концептуальної та графічної інтерпретації індексу Гувера, теоретико-методичний підхід до застосування положень інклюзивного управління в сфері економіки вражень у природокористуванні, що дозволить нарощувати потенціал третіх осіб для участі в процесі прийняття екологічно спрямованих рішень у проектно-процесному форматі, а також підвищувати різноманітність думок і поглядів для сприяння пошуку нових рішень у дорадчій обстановці;

– теоретичні засади інституційного забезпечення розвитку інклюзивної економіки вражень у природокористуванні, що ґрунтуються на положеннях нової інституційної економіки, та в їх поєднанні з концепціями соціально-орієнтованої ринкової економіки та сталого розвитку визначають напрями державного регулювання інституціональних змін з метою забезпечення суспільних потреб досвіду/вражень як складової розширеного змісту добробуту в умовах соціально-економічних трансформацій;

– теоретичні підходи до розвитку курортології як галузі господарювання, що охоплює послуги з санаторно-оздоровчого лікування, розміщення та харчування, а також інфраструктурну складову, на основі аналізу існуючого інституційного, зокрема нормативно-законодавчого забезпечення розвитку курортів державного значення в Україні, в межах інклюзивної економіки вражень в природокористуванні;

– підхід щодо питань узгодження соціо-еколого-економічних інтересів суб'єктів у межах сфери інклюзивної економіки вражень у природокористуванні, на основі мікроекономічного графічного аналізу в модифікованій моделі Бретона-Бреннана-Б'юкенена щодо регулювання та мотивації на континуумі «праця – довілля (рекреація)» у напрямку підвищення продуктивності праці та водночас

забезпечення умов одержання здорового відпочинку, зокрема через поліпшення об'єктів громадського простору – зелених рекреаційних зон;

– обґрунтування стратегічних рішень щодо модернізації інфраструктури курортів державного значення за рахунок використання інтегрованих систем управління інфраструктурним розвитком їх територій, згідно з міжнародними стандартами, зокрема ISO 21500:2012 «Управління проектами» та ISO 10006:2003 «Управління якістю у проєктах», що на інституційному рівні передбачає узгодження соціо-економіко-екологічних інтересів суб'єктів курортного господарювання у межах забезпечення раціонального природокористування на засадах інклюзивного підходу;

– теоретико-методичні засади формування послуг вражень в умовах цифровізації, а саме: розроблено науково-методичний базис інформаційно-цифрових інструментів та створення цифрового простору ринку послуг вражень в умовах геосоціальних та пандемічних обмежень; обґрунтовано економіко-цифрові механізми розвитку ринку послуг вражень із метою зменшення психологічно-емоційної втоми та підвищення продуктивності праці, а також запропоновано дуальну систему надання послуг вражень, як традиційним способом, так і у форматі е-послуг, що дозволить зменшити вразливість суб'єктів підприємницької діяльності від економіко-суспільних явищ кризового характеру.

Дістало подальший розвиток:

- виявлена сукупність цілей інклюзивного розвитку відповідно до стратегічних орієнтирів економічного зростання, що зазначені у міжнародних і національних програмних документах (щодо поліпшення якості довкілля, збалансованого ресурсокористування та ін.) для системного вирішення соціо-екологічних проблем і досягнення балансу інтересів різних частин суспільства;

- розвинуті принципи природокористування з урахуванням інклюзивного підходу (соціальної спрямованості; децентралізації та трансформування фіскальної політики; ранжування з визначенням перспектив залучення інвестицій; диверсифікації), що дозволяють більш повно використовувати та відтворювати природно-ресурсний потенціал територій;

- розвинуто сутнісне уявлення, цілі та завдання інклюзивного землекористування а його ринкової складової, з метою удосконалення функціонування раціональної й екологоорієнтованої діяльності суб'єктів корпоративного й індивідуального секторів сільськогосподарського ринку України;

– теоретико-методичний підхід до групування синтетичних індикаторів стану природокористування в поєднанні з економікою вражень за принципом «матрьошки», на основі аналізу концептуальної структури релевантних міжнародних індексів, що дозволяє визначати вузькі місця, а також ідентифікувати напрями подальшого інклюзивного зростання в різних секторах еколого-економічної діяльності;

– розроблено теоретико-методичні засади формування рекреаційно-туристичного продукту з урахуванням особливостей розвитку ринку рекреаційно-туристичних послуг в Україні та чинників екологічної та соціальної безпеки, економіки комфорту та інклюзивної економіки вражень; обґрунтовано поведінку в рекреаційній соціо-економічній сфері на основі застосування екопсихологічного підходу, що дозволяє інтегрувати аспекти екологічно-орієнтованої та еко-рекреаційної діяльності в єдиному природному рекреаційному середовищі; а також розроблено концептуальний підхід до управління економічною поведінкою

рекреантів у процесі організації та надання рекреаційних послуг із метою формування комплексу обґрунтованих управлінських рішень для оптимізації взаємовідносин між суб'єктами рекреаційної діяльності з урахуванням чинників інклюзивної економіки вражень;

– обґрунтовано, узагальнено та розвинуто методологічні та теоретико-методичні засади щодо визначення протиріч і потенційних конфліктів, а також їх вирішення на основі консенсусного підходу та положень оптимальних механізмів розподілу ресурсів, що дозволяє зрівноважувати суперечливі інтереси суб'єктів еколого-економічної діяльності в сфері інклюзивної економіки вражень у природокористуванні;

– науково-методичні положення щодо формування та розвитку заповідних територій як екологічних «зон вражень», що сприяють розвитку «зеленої» економіки регіонів шляхом забезпечення інклюзивності «ментальних» екосистемних послуг, через залучення до співпраці нових суб'єктів еколого-економічної діяльності, а також формування попиту серед населення та підвищення його рівня на такий вид послуг;

– запропоновано напрям інклюзивного розвитку оздоровчого та «досвідного» туризму в природних і промислових парках у контексті досягнення Цілей сталого розвитку, а саме щодо: підвищення життєстійкості населення через розвиток інноваційного виробництва в напрямку задоволення первинних і соціальних потреб; підтримання здоров'я населення через поліпшення якості послуг оздоровчої рекреації; підвищення гігієни праці, зокрема, працездатності шляхом оптимізації режиму «робота – відпочинок»; збільшення доступності екологічно-орієнтованої оздоровчої рекреації через розгалуження мережі зелених місць відпочинку та модернізацію рекреаційної інфраструктури парків, а також упровадження на території парків різних форм партнерства держави, бізнесу та ГО із залученням досвіду міжнародного співробітництва ;

– інклюзивно-економічна сутність соціального підприємництва у сфері природокористування, на основі вивчення існуючого стану інститутів громадянського суспільства, зокрема в межах визначення взаємозалежності індексу сталості громадянського суспільства та індексу екологічних показників в країнах Європи за географічною ознакою та ознакою рівня доходів, у межах стратегічних напрямків сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні;

– науково-методичний підхід щодо збереження якості рекреаційного середовища завдяки формуванню реєстру природокористувачів на рекреаційній (пляжній) території та можливості поповнення бюджету області за рахунок даних щодо інвентаризації цих територій та здійснення більш чіткого контролю з боку органів управління за діяльністю суб'єктів господарювання, через застосування коригуючих коефіцієнтів для орендної плати в залежності від природних рекреаційних ресурсів і встановлення обмежень та обтяжень у використанні рекреаційно-туристичних територій, що надаються в оренду;

– підхід до визначення складових економіко-правового механізму регулювання відносин у спільному полі діяльності, пов'язаної з економікою вражень у природокористуванні, що поряд із нормативно-правовим регулюванням, забезпеченням фінансово-економічної та екологічної безпеки використання природних ресурсів включають формування напрямів інклюзивного соціально-економічного розвитку, зокрема в межах державно-приватного партнерства в сфері природокористування;

– формування системи забезпечення функціонування Фонду рекреаційних земель України, що сприяє наданню рекреаційному природокористуванню ознак керованості та реалізації принципів його інклюзивного розвитку, та складається з таких елементів, як орган управління – Управління ФРЗ, законодавчо-нормативний супровід – ЗУ «Про Фонд рекреаційних земель», впровадження системи дозволів на спеціальне та комплексне природокористування, лімітування рекреаційних навантажень, ліцензування та сертифікацію рекреаційної діяльності, паспортизацію рекреаційних об'єктів, організаційний супровід – Реєстр об'єктів ФРЗ, кадастрове забезпечення;

– напрями інституційного забезпечення туристично-рекреаційного природокористування на основі визначення перспективних форм використання природних рекреаційних ресурсів, а також аналізу ролі інклюзивних політичних та економічних інститутів, що сприяють забезпеченню якості соціальних послуг, справедливої податкової системи, залученню людей до участі в економічній діяльності, інвестуванню в людський розвиток, впровадженню інновацій, активізації підприємницької діяльності в умовах інклюзивності економіки вражень;

– на основі аналізу чинників мотивації туристичної діяльності обґрунтовано доцільність розвитку інноваційних видів туризму, таких як халяльний туризм, ностальгічний туризм, темний і дум-туризм тощо, у контексті переходу туристичної галузі України до більшої стійкості та сприяння добробуту громад, на території яких розташовані туристичні атракції, що дозволить виявити напрями підвищення конкурентоспроможності туристичних дестинацій із урахуванням їх природної складової, зокрема розташованих у межах території ПЗФ;

– формалізована схема взаємозв'язку інституцій, які забезпечують інклюзивний розвиток міських парків, що включає такі складові: створення програм громадської реабілітації та оздоровлення населення, створення куточків «дикої природи», естетичне озеленення місць підтоплення, зсувів та ерозії тощо, на основі анкетування відвідувачів парків щодо визначення пріоритетів їх відпочинку.

Практичне значення одержаних результатів. Розроблені теоретико-методологічні положення інклюзивної економіки вражень в природокористуванні дозволили визначити практичні напрями їх реалізації:

- концептуальний підхід до управління економічною поведінкою рекреантів у процесі організації та надання рекреаційних послуг будуть використані при прийнятті управлінських рішень в галузі рекреації використано у прийнятті управлінських рішень *Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України.*

- Секретаріат Кабінету Міністрів України та Міністерство розвитку громад та територій України підтримали авторський здобуток щодо концептуального наповнення Проекту Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021 – 2026 рр. щодо розвитку соціального підприємництва як дієвого механізму інклюзивного та економіко-екологічного розвитку держави.

- запропоновано комплекс нормативно-правових ініціатив, що спрямовані на формування прозорого законодавчо-адміністративного підґрунтя розвитку послуг вражень, як окремого сектору національної економіки України, який знайшов своє відображення у Міністерстві економіки України.

Пропозиції щодо поповнення бюджету Одеської області за рахунок даних по інвентаризації пляжних територій та здійснення більш чіткого контролю з боку органів управління суб'єктів господарювання, які здійснюють свою діяльність на орендованих територіях через застосування корегуючих коефіцієнтів для орендної плати в залежності від природних рекреаційних ресурсів на території позитивно оцінені Управлінням туризму та курортів Одеської ОДА.

- розроблені напрями щодо досягнення завдань виходу вітчизняної туристичної галузі з кризового середовища та її інтеграції в світовий економічний простір на принципах екологічної сталості, соціальної відповідальності та економічної інклюзивності а також засади розвитку оздоровчого туризму підтримані Управлінням туризму, рекреації та курортів Одеської ОДА та Департаментом культури та туризму ОМР.

- Департаментом екології та природних ресурсів України Одеської обласної державної адміністрації підтримано пропозиції переходу від екстрактивних методів управління до інклюзивного природокористування та формування відповідних законодавчих документів.

- підходи щодо впровадження енергозберігаючих технологій, маловідходної техніки підприємствами агропромислового комплексу для реалізації принципів інклюзивності апробовані в Управлінні аграрної політики Одеської державної адміністрації

- для забезпечення системи збалансованого природокористування та позитивної трансформації відносин у системі «суспільство-природа-економіка» запропоновано використання принципів економіки вражень, які були використанні у своїй діяльності Департаментом екології та природних ресурсів Одеської ОДА та Департамент економічної політики та стратегічного планування Одеської обласної державної адміністрації.

Керівник НДР:
Вчений секретар Інституту
д.е.н., професор

Ніна ХУМАРОВА